

ПРИКАЗ КЊИГЕ „КОЛАБОРАЦИОНИСТИЧКА ШТАМПА У СРБИЈИ 1941–1944, КЊИГА 1” (ПРИРЕДИО АЛЕКСАНДАР СТОЈАНОВИЋ)

Никола Тошић Малешевић*
 Министарство одбране Републике Србије,
 Универзитет одбране у Београду, *Војно дело*

Колаборационистичка штампа у Србији 1941–1944, књига 1 (приредио Александар Стојановић), Филип Вишњић, Београд, 2015, 454 стр.

Колаборационистичка штампа која је излазила током окупације Србије од стране немачких и бугарских трупа у Другом светском рату (од 1941. до 1944. године) представљала је једно од основних средстава наметања воље окупатора и његових домаћих сарадника. Њен задатак био је да пацификује освојену земљу и изврши идеолошки утицај на српско становништво не би ли се оно одре-

кло борбе за своје ослобођење и постало подложно вољи окупационих немачких и бугарских, као и колаборационистичких власти. Штампа која је излазила током окупације Србије углавном није била предмет посебног интересовања историчара и других истраживача, (иако су је делимично користили као историјски извор за своје радове), пре свега због тога што је била расута на много места и у многим архивима, па се могла прикупити тек после мукотрпних истраживања. Док је данас скоро целокупни фонд колаборационистичке штампе дигитализован и лако доступан.

Будући да су данас издања колаборационистичких листова лако доступна, др Александар Стојановић, научни сарадник Института за новију историју Србије из Београда, приредио је, 2015. године, дело под називом *Колаборационистичка штампа у Србији 1941–1944, књига 1*. Ова књига резултат је рада групе аутора – историчара. Поред др Александра Стојановића то су: др Маријана Мраовић (виши архивиста у Војном архиву Министарства одбране Републике Србије), Небојша Стамболија (истраживач сарадник Института за савремену историју из Београда), Раде Ристановић (историчар – самостални истраживач), др Љубинка Шкодрић (виши архивиста Архива Србије), др Драгомир Бонцић (виши научни сарадник Инсти-

* Аутор је спољни сарадник *Војног дела* и самостални истраживач – мастер историчар.

тута за савремену историју из Београда), Дејан Зеџ (истраживач сарадник Института за новију историју Србије из Београда) и др Зоран Јањетовић (научни саветник Института за новију историју Србије из Београда).

При писању књиге аутори су користили бројну необјављену архивску грађу из Србије и Немачке. Она потиче из различитих фондова Архива Југославије, Архива Светог архијерејског Синода Српске православне цркве, Архива Србије, Војног архива, Историјског архива Београда и Музеја жртава геноцида из Београда. Како смо напоменули, коришћена је и грађа из немачких архива, и то из савезних архива у Берлину и Фрајбургу и Војног архива који се такође налази у Фрајбургу. Затим, од извора су коришћени и разни дневници и мемоари, као што су: Милан Јовановић Стоимировић, *Дневник 1936–1941*; Ђорђе Лобачев, *Када се Волга уливала у Саву, мој животни роман*; Велибор Јонић, *Министар просвете говори...*; Јован П. Тришић, *О Милану Недићу*; Хрвоје Магазиновић, *Кроз једно мучно стољеће* и још многи други. Такође, употребљена је и објављена историјска грађа, нпр.: *Априлски рат: зборник докумената, II* (приредио Антун Милетић); Ђуро Гавела, *Српска књижевна задруга под окупацијом: Извештај о раду Комесарске управе; Reichert Arming, Verwaltungs-Jahrbuch für die Beamten und Angestellten der Arbeitseinsatzverwaltung 1942/43, Bd. 2.*; *Документа са суђења Равногорском покрету 10. јун – 15. јул 1946. године* (приредио Миодраг Зечевић); *Документи из историје Југославије, IV том: Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача из Другог светског рата* (приредили Миодраг Зечевић и Јован Поповић), итд. Од периодике и штампе коришћени су чланци и разни други текстови из *Билетана ЈНП Збор, Гласника Српске државне страже, Листа уредби Војног заповедника у Србији, Наше борбе, Наше жене, Нашег пута, Новог времена, Новог времена – спорт, Обнове, Понедељка, Општинских новина, Просветног гласника, Сигнала, Службених новина (1941–1944), Српског народа, Српског радника, Српског села* и др.

При изради овог дела аутори су користили богату и разноврсну литературу. Неки од коришћених радова су: Francisco Bethencourt, *Racisms: From the Crusades to the Twentieth Century*; Friedmann Bedürftig, *Drites Reich und Zweiter Weltkrieg. Das Lexikon*; Драган Алексић, *Привреда Србије у Другом светском рату*; Милан Борковић, *СКОЈ и омладински покрет у Србији 1941–1945*; Михаило Бјелица, Зоран Јевтовић, *Историја новинарства*; Сима Беговић, *Логор Бањица, I-II*; Венцеслав Глишић, *Терор и злочини нацистичке Немачке у Србији 1941–1944*; Слободан Керкез, *Друштво Србије у Другом светском рату 1941–1945*; Милан Кољанин, *Немачки логор на Београдском сајмишту 1941–1944*; Боро Мајданац, *Позориште у окупираној Србији*, Александар Стојановић, *Идеје, политички пројекти и пракса владе Милана Недића* и многи други.

Коришћене су и необјављене докторске дисертације (Данило Килибарда, *Просветно-културна политика у Србији за време Другог светског рата* и Милан Матић, *Штампа у Србији у Другом светском рату*), документарни филм *Under the Swastika/Das Fernsehen unter dem Nakenkreuz*, чији је редитељ био Михаел Клофт (Michael Kloft), као и различите информације и чланци са интернета.¹

На почетку ове монографије налази се предговор др Александра Стојановића. Након њега следи увод под називом *Информисање у тоталитарним друштвима, ратна пропаганда и Србија под немачком окупацијом у Другом светском рату*, који су на-

¹ Интернет сајтови који садрже праве научне информације.

писали др Александар Стојановић и др Маријана Мраовић. Подељен је на две целине, од којих свака има више мањих делова. У првој се описују појам ратне пропаганде и информисање и пропаганда у европским тоталитарним државама у условима тоталног рата, а у другој се говори о успостављању окупационог система у Србији, колаборационистичкој управи (савету комесара Милана Аћимовића и влади Милана Недића), животно под окупацијом од 1941. до 1944. године и штампи у окупираној Србији која се налазила између цензуре окупатора и колаборационистичке пропаганде.

После предговора и увода следи главни текст, подељен на дванаест поглавља, од којих су нека подељена на још мање делове. Прво је написала др Маријана Мраовић и носи назив *„Драга браћо и сестре, говори вам ваш брат армијски генерал Милан Недић...“: Пропаганда владе Милана Недића*. У њему др Мраовић, у пет делова, читаоцима представља писање колаборационистичке штампе о формирању Недићеве владе и личности њеног председника, као и Недићева обраћања јавности и мобилизацију становништва за циљеве колаборационистичке владе и окупатора у 1941, 1942, 1943. и 1944. години. У другом поглављу (*„На бранику Отаџбине“: оружане снаге владе Милана Недића на страницама колаборационистичке штампе*), које је дело Небојше Стамболије и др Маријане Мраовић, описују се колаборационистичке јединице у Другом светском рату, њихово слављење у колаборационистичким листовима (уз обилату и приземну антикомунистичку и антијеврејску пропаганду) и њихова борба против партизанског и четничког покрета отпора. Раде Ристановић је у трећем поглављу *„Комунистичка неман“: извештавање колаборационистичке штампе о Народноослободилачком покрету*, детаљно представио на који начин је колаборационистичка штампа вршила антипартизанску и антикомунистичку пропаганду која је била засићена неистинама, вулгарностима и примитивизмом. Ово поглавље има четири целине и у њему се даље описује како се поменута пропаганда развијала у периоду од априлског слома до избијања устанка у лето 1941. године, па онда у периоду врхунца устаничких борби у Србији у другој половини исте године, затим у 1942. и 1943. години и, на крају, у 1944. години која је донела ослобођење Србије и слом окупационих и колаборационистичких власти. Поглавље број четири носи назив *„Наша духовна оријентација: национална и културна политика владе Милана Недића и питање 'преображаја' на страницама колаборационистичке штампе“*, а написао га је др Александар Стојановић. У шест делова овог поглавља, др Стојановић најпре обрађује тему питања духовне и националне „оријентације“ и екстремне политичке деснице у Србији/Југославији у периоду између два светска рата (1918–1941. године). Након тога читаоцима представља концепт тзв. „Нове Србије“ коју су људима пропагирани колаборационисти на челу са Миланом Недићем и скреће пажњу да је тај концепт почивао на антијугословенству и екстремном национализму. Затим се скреће пажња на инструментализацију и злоупотребу лика Светог Саве у колаборационистичкој пропаганди, те на нападе на тзв. „поқварену интелигенцију“, на однос село–град и на питање националног јединства.² Српска култура и уметност у визији колаборационистичке пропаганде такође се обрађују у овом поглављу, као и њихова улога у ревиизији српског уметничког стваралаштва.

² Напади на тзв. „поқварену интелигенцију“, обрађивање односа село–град, као и питања тзв. националног јединства биле су међу омиљенијим темама колаборационистичких власти и њихове пропаганде.

Др Љубинка Шкодрић и др Драгомир Бонџић написали су пето поглавље које носи наслов „*Стварање идеалног типа српског младића и српске девојке: просветна политика у колаборационистичкој штампи 1941–1944*”. Аутори у овом поглављу скрећу пажњу на покушаје колаборационистичких власти да преко своје штампе и просветних институција утичу на „преваспитавање” српског народа и његову свест. Нарочито је на удару била омладина од које су колаборационисти настојали да створе тзв. „идеални тип српског младића и српске девојке”.³ Шесто поглавље: „*Света кућа васколиког српског народа и храм наше националне просвете: Београдски универзитет у колаборационистичкој штампи 1941–1944.*” такође је дело др Љубинке Шкодрић и др Драгомира Бонџића и у њему је приказано како је колаборационистичка штампа пратила напоре и покушаје својих налогодаваца да потчине својој вољи Београдски универзитет и да га претворе у средство спровођења своје и окупаторове политике.

„*Јазбина из које су потекла сва зла и све несреће: антисемитска и антимаасонска пропаганда на страницама колаборационистичке штампе у Србији 1941–1944.*” наслов је седмог поглавља који су написали др Александар Стојановић и Дејан Зец. Оно је подељено на седам делова у којима се говори о теоријском одређењу и краткој историји антисемитизма у Европи, положају јеврејске заједнице и антисемитизму у Краљевини Србији и Краљевини Југославији до Другог светског рата, те антисемитизму у колаборационистичкој штампи у окупираној Србији у Другом светском рату. Затим се анализира развој антисемитизма у поменутој штампи у периоду од априлског слома до избијања устанка у лето 1941. године и у периоду интензивних устаничких борби у другој половини 1941. године, начин на који је колаборационистичка штампа пратила антимаасонску изложбу⁴ у Београду, која је такође одржана 1941. године, и антисемитски контекст антикомунистичке пропаганде. На крају, читаоцима се представља антисемитизам колаборационистичког листа *Наша борба*. Др Љубинка Шкодрић написала је осмо поглавље и назвала га „*Друштвена одговорност српске жене за на наш државни слом: Женско питање у колаборационистичкој штампи*”. У њему су приказани напори колаборационистичке штампе и неких функционера колаборационистичке управе да одговорност за пораз у Априлском рату 1941. године свале на жене, јер су оне, тобоже, у периоду Краљевине Југославије постале развратне, напустиле своје традиционалне вредности и слично. У деветом поглављу, које је производ истраживања и рада Дејана Зеца, говори се о спорту и његовој инструментализацији (од стране окупаторских и колаборационистичких власти) у окупираној Србији. Ово поглавље издељено је на три мање целине и носи назив „*Нормалан живот у Србији улази у своју последњу фазу: обнова спортског живота, на жељу немачких власти и на жељу целог нашег народа: Спортска штампа у окупираној Србији*” и у њему је анализиран спорт на страницама дневне штампе у времену окупације Србије од 1941. до 1944. године, писање колаборационистичког листа *Ново време – спорт* и спорт на страницама идеолошких и сталешких новина. „*На радним задацима: рад на страницама ко-*

³ Идеалан тип требало је да буде задојен екстремним национализмом, антикомунизмом, антијеврејством (антисемитизмом), антианглофилством, антисоцијализмом, антиамериканизмом, а све према жељама окупатора и колаборациониста.

⁴ Поред тога што је била антимаасонска, по свом садржају је, у исто време, била и антијеврејска и антикомунистичка.

лаборационистичке штампе” наслов је десетог поглавља које је написао др Зоран Јањетовић. У њему је представљено како је колаборационистичка штампа приказивала, идеализовала и крила од народа праве услове у којима се одвијао рад (добровољни и принудни) у окупираној Србији и српских радника који су или сами отишли (јер су били врбовани и варани) или су били интернирани у Немачку.

Др Маријана Мраовић је аутор једанаестог поглавља („*Наши ратни заробљеници у Немачкој никада не заборављају своју драгу Србију: Колаборационистичка штампа о животу српских ратних заробљеника у Немачкој*”). У три целине овог поглавља др Мраовић најпре представља статус ратних заробљеника војске Краљевине Југославије, затим скреће пажњу на пропагандну кампању Недићеве колаборационистичке владе међу српским ратним заробљеницима у Немачкој у другој половини 1941. године и на питање ратних заробљеника на страницама колаборационистичке штампе у периоду од 1942. до 1944. године. Такође, читаоцима се скреће пажња да је колаборационистичка штампа (као и колаборационистичке власти) нетачно приказивала стање у којем се налазе српски ратни заробљеници у Немачкој тиме што га је идеализовала и представљала повољнијим него што је стварно било. Последње, дванаесто поглавље које носи назив „*Како живе избеглице: избегла и расељена лица у окупираној Србији на страницама колаборационистичке штампе*”, дело је свих аутора ове књиге и оно представља преглед како су избеглице и њихов живот у окупираној Србији приказивани у дневној штампи, као и напори колаборационистичких власти да им, како-тако, олакшају положај. Поменуто је да је старање о избеглицама једини позитивни рад колаборациониста, али је, такође, скренута пажња и да, насупротив многим данашњим тврдњама, није тачно да је то раније прећуткивано и да су Недићевој колаборационистичкој влади бригу о избеглицама признавали чак и њени највећи непријатељи из редова Комунистичке партије Југославије и да се о томе афирмативно писало и у време социјалистичке Југославије (од 1945. до 1992. године).⁵

Може се закључити да ова монографија има велики значај, нарочито у данашњем бурном времену у којем је често присутан историјски ревизионизам и када се, понекад безочно, јавности покушавају представити ствари на начин како се нису одиграле (на страну то што оне обично нису поткрепљене никаквим доказима и документима и немају упориште у архивској грађи и другим историјским изворима). Зато монографија *Колаборационистичка штампа у Србији 1941–1944, књига 1*, поред значајног штива за историчаре и истраживаче из области других друштвених наука, има и велику васпитну функцију и може послужити свима које интересује тема колаборације у Србији у Другом светском рату.

После главног текста књиге следи закључак који је написао др Александар Стојановић, затим резиме (summary) на енглеском језику, списак коришћених извора и литературе, кратке биографије свих аутора ове монографије и садржај. Књига садржи одређени број црнобелих фотографија, штампана је у 500 примерака, а извршни издавач је издавачко предузеће „Филип Вишњић” из Београда.

⁵ У овом поглављу читаоцима је скренута пажња да, иако је колаборационистичка штампа пуно писала о избеглицама, никада није наводила разлоге због којих су избеглице дошле у Србију. Није писано о злочинима над Србима које су спроводили припадници тзв. НДХ у Хрватској и Босни и Херцеговини, вулнетари и балисти на Космету, Мађари у Бачкој и Бугари у Македонији, пиротској и врањској области и у Косметском Поморављу.